

Numa 81.

Oketopa 30, 1920.

Te Kōpara.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

**Te Oranga mo tēnei Pepa
e Rima Hereni mo te Tau.**

1920. **THEMA.**

Ra 10 ka ● ym. f. Ra 26 ka O. dh. gm. f.	
1 W	
2 W	
3 X	
4 S	Nohopuku.
5 S	Ratapu 2 o te Haerengamati. Y
6 K	
7 W	
8 W	
9 W	
10 S	Nohopuku.
11 S	
12 S	Ratapu 3 o te Haerengamati. Me korero te taotomonga i Whi Emipia i ngara kaitoa o Enari Whi. Y
13 N	
14 W	Ra Emipia. Nohopuku.
15 W	
16 W	Ra Emipia. Nohopuku.
17 P	
18 S	Ra Emipia. Nohopuku.
19 S	Ratapu 4 o te Haerengamati. Y
20 W	
21 W	Tamati, Apotoro. Matawhangā, Nohopuku. R
22 W	
23 W	
24 R	
25 S	Ra WHAMUTAKOKA. Matawhangā, Nohopuku. Whakapono o Atanaiti. 4 haaki, 60 110 132. W
26 S	Ratapu 1 i muri o te Whanauanga. R Tepepe, Matangohi.
27 M	Honani, Apotoro, Kōngopati. Nohopuku. W
28 W	Ngā Kohungahunga. R
29 W	
30 W	
31 F	Nohopuku.

THEMA. 1920.

UPOKO MO TE ATA.		UPOKO MO TE AHIAHI.	
1 W			
2 W			
3 F			
4 S			
5 S	Iha. 3	2 Pte. 3	Iha. 11 ki 11: Hoa 14
6 S			
7 W			
8 W			
9 W			
10 S			
11 S			
12 S	Iha. 25	1 Hoa 17	Iha. 25 Hoa 18 ki 25
13 M			
14 W			
15 W			
16 W			
17 F			
18 S			
19 S	Iha. 30 ki 27	Whkit. 4	Iha. 32 Whkit. 5
20 S			
21 W	Hop. 42 ki 7	Hoa 20 i 24	Iha. 35 Hoa 13 ki 8
22 W			
23 W			
24 S			
25 S	Iha. 9 ki 8	Ruk. 3 ki 15	Iha. 7 i 10-17 Tai. 3-4-9
26 S	Ken. 4 ki 11	Mahi 6	2 Whp. 24-55 Mahi 8 ki 19
27 M	Eko. 33 9	Hoa 13-21-36	Iha. 6 Whkit. 1
28 W	Her. 31 ki 18	Whkit. 18	Par. 4-21-31 Whkit. 18
29 W			
30 W			
31 F			

Te Kopara.

NAMA 81.

GISBORNE.

OKETOPA 30, 1920

"Ii te Kopara, kai takirihiri ana i runga i te Kahikatea."

Kei Hea Hawaiki.

Na R. T. K.

HE korero na te Maori i heke mai o tatou tupuna i Hawaiki, engari ko te tuturutanga o Hawaiki kahore te Maori i te mohio. Ko toku mohiotanga e whakaaturia nei e au ehara i a au ake engari no te pakeha, a ko te mohiotanga o te pakeha no te Maori ara no te Maori onamata a he mea rapu hoki na ratou i nga moutere huhua o te moana e whakaroa ana kei reira Hawaiki. Ko te tangata e mea ana hei aha nga korero a nga pakeha he tangata kuware he tangata whakahi. Na Hori Kerei i whakarapopoto te nuinga o nga korero a taua a te Maori me i kore ana taua kaumatua kua ngaro aua korero. Ko nga korero a Hori Kerei na nga kaumatua Maori a ko wai te Maori e maia ki te ki he mea tito noa na taua kaumatua ana korero?

I kite au i te *Auckland Weekly News* i nga korero a etahi tangata Maori, he Momona, i hoki mai i Hawaii, i mea ai aua tangata ko te tuturutanga o Hawaiki ko Hawaii. Ko nga tino take hei tautoko i to raua whakaaro ko te ingoa 'Hawaii' ko te rite hoki o nga korero a nga Maori o Hawaii ki nga korero a taua a te Maori. Kei te mohio au he korero na nga pakeha Momona i heke mai te Maori i Amerika. He korero pohehe tenei, kahore i te tautokona e nga pakeha matau, ko nga pakeha Momona hoki ehara i te tangata matau e tika ai kia rahurahu ratou ki enei tu korero. He tika tonu e taurite ana nga korero o Hawaii ki a taua nei korero otira ehara tenei i te take e kiia ai i heke mai o taua tupuna i Hawaii, e ahei noa atu taua ki te ki ko nga Maori o Hawaii i heke atu i Niu Tirani. Tenei ke te korero tika ko nga Maori o Hawaii o Niu Tirani he iwi kotahi, kotahi ano te matapuna ara ko Hawaiki.

Kei hea Hawaiki? E ki ana taua i heke mai taua i Hawaiki, e ki ana nga Maori o Hawaii i heke mai ano ratou i Hawaiki. Ko te tangata tuatahi ki te ki ko te Hawaiki o te Maori kei te Ra-to ara kei te takiwa ki Inia, ko Abraham Fornander he kai-whakawa no Hawaii. Ko ana korero na nga kaumatua Maori o Hawaii. Na konei ko wai te Momona kia ki ko Hawaii a Hawaiki?

Kahore i kotahi te Hawaiki. Ko Te Mete te pakeha i tae ki nga moutere ki te rapu i te tuturutanga o te Hawaiki o te Maori a kitea ana e ia ko Raiatea ara ko Rangiatea ko tetahi ingoa ko Havai'i ara ko Hawaiki he moutere kei Tahiti (Tawhiti). Ko nga Maori o Raiatea he Maori penei ano me taua, ko a ratou korero ko a taua ano. Kei te mohio ratou ki nga waka i rere mai ai o taua tupuna ara a Tainui, a Te Arawa, a Takitimu, a Matātua, a Tokomaru ki Rarotonga, a kei te mohiotia enei waka e nga Maori o Rarotonga ko Aotea i māro tonu mai i Raiatea ki Aotearoa kaore i u ki Rarotonga na konei kaore tenei waka i te mohiotia e o taua whanaunga i Rarotonga. I te huringa o Te Rauparaha ki te whakaponono ka hanga e ia tona whare-karakia ki Otaki ka huaina hoki e ia ko Rangiatea, he wahi tapu kei Hawaiki. Na konei ka marama rawa ko Raiatea te Hawaiki o te Maori. E ono nga marama i haere ai a Te Mete i era moutere i rapu ai i te tuturutanga o Hawaiki a kitea ana e ia. E hia ra o te momona marama i rapu ai i ta ratou na Hawaiki?

Kua ki ake au kahore i kotahi te Hawaiki. He maha nga moutere o te moana kei te nohoia e te Maori ara e nga iwi e kiia nei e te pakeha he Polynesian—ko Hamoa, ko Tahiti, ko Tonga, Rarotonga, ko Paumotu, ko Nukuhiwa, ko Te Pito-te-Henua (Easter Island), ko Aotearoa, ko Te Waipounamu me etahi atu moutere ririki. No te Maori katoa enei motu, a kotahi ano te reo. Na, ko te ki a nga iwi katoa o enei motu ko Hawaiki to ratou matapuna kei te Ra-to. Kua kitea ko Hawa ara ko Java tetahi o nga Hawaiki. I noho nga tipuna o te Maori ki Java a i heke mai i reira ka noho ki Whiti, i Whiti ka horapa ki nga wahi katoa o te Moana-nui-a-Kiwa. Kua rapua ano e te pakeha a kua kitea i heke mai te Maori i Inia ka noho ki Hawa. He iwi kei Inia e kiia ana he Maoli, he Mauri. Engari kua tino tuturu te whakaaro o nga pakeha matau ko te matapuna o te Maori kei Uropi ara kei Caucasus; ko te take mai o te pakeha o te Maori kotahi ano he Aryan. No nga tau maha i heke ai te Maori ka pa ki nga Hainamana ki nga mangumangu i to ratou huarahi na konei i Hainamana (Mongolia) ai i mangumangu ai te ahua o etahi Maori. Ko etahi Maori he kiri-tea, he turehu he korako, he urukehu; ko enei nga Maori i mau tonu te pakehatanga.

Ko te mea nui hei whakamanamanatanga ma taua ma te Maori ehara i te mea ko to taua kotahitanga ko te pakeha i heke katoa mai nei tatou i Uropi engari ko te toa o taua tipuna ki te rere i te moana i runga i o ratou waka ririki i horapa ai ratou ki nga moutere huhua o te Moana-nui-a-Kiwa. O nga iwi katoa o te ao ko te Maori te iwi tino toa atu ki te rere moana. I te mea kei te awhi tonu te pakeha ki nga takutai o Uropi kei te hoehoe haere o taua tipuna i te moana nui ano he wai maori. I te tau 620 A.D. kua tae ke tetahi Maori o

Whiti ko Ui-te-rangiora ki te moana huka, i kite ai ia i nga mea whakamiharo o tera moana.

No te tau 1350 i heke mai ai nga waka ki Aotearoa, i rere i te wa e tika ana nga hau. Kahore pea i tae ki te rua wiki i rere mai ai i Rarotonga ka u, 1000 maero ano te tawhiti. Kua tae mai he Maori i mua atu a kua hoki ano ki Hawaiki, ara a Tu-moana a Paoa, a Kupe a Ngahue me etahi atu. Ko te Maori tuatahi nana nei i kite Aotearoa, he tangata tino toa, kahore hoki i ia i mohio he whenua ano kei tenei pito o te moana, na Maui ranei i whakaatu ki a ia na te tangata nana i hi Aotearoa e ai te korero paki. Me i kore ia i tupono ki Aotearoa tera pea e tahuti tonu atu ki te pito o te ao. Ko te whakaaro ko Kupe te tangata nana i matua kite Aotearoa. E ki ana hoki te pakeha ko nga waka i heke mai ai o taua tipuna he waka-amo engari ia ki ta te Maori ki na te taniwha i mau mai o taua tipuna.

I te tau 1910 ko te nui o nga iwi Maori katoa 181,223, ki te whakaaro a Kapene Kuki i nga ra i a ia ko te nui o nga iwi Maori 1,290,000.

Ko te hiahia, ko te wawata, o nga pakeha kai-apuapu ko te muru i o taua toenga whenua—te whenua i rerengia mai nei i rapua nei e o taua tipuna i te nuku o te whenua. Ko te hiahia o te pakeha mona anake te ao, na reira a Wi Pere i ki ai, "Apopo pea ka tae te Maori ki te rangi kei reira ano te pakeha e muru ana i nga wahi i te Maori o te rangi."

He Tono ki nga Mema o te Paremata.

Kei te whakaarohia kia tukua he tono ki nga Mema o te Whare o Raro kia haeremai ki te Tai-rawhiti nei, kia kite ai ratou i te ahua katoa o tenei wahanga o to tatou motu, kia kite ai hoki ratou i te tika o nga tono e hoatu nei kia ratou i roto i te Whare kia whakapuaretia nga huarahi me nga rerewe o te Tai-rawhiti. He whakaaro pai rawa atu tenei, inahoki i tera haere nui ano a nga mema i roto i nga rohe katoa o te Tai-tokerau tino nui nga painga i puta mai i muri. Ko te ahua o te tono kia haere mai ratou a te marama o Pepuere e tu mai nei ki nga takiwa o Te Wairoa, tae mai ki Turanga nei, tutuki atu ki a Ngatiporou. Timata mai i nga rohe katoa o te Tai-tokerau tino nui nga painga i puta mai i muri. Ko te ahua o te tono kia haere mai ratou a te marama o Pepuere e tu mai nei ki nga takiwa o Te Wairoa, tae mai ki Turanga nei, tutuki atu ki a Ngatiporou. Timata mai i nga rohe katoa o te Tai-tokerau tino nui nga painga i puta mai i muri. Ko te ahua o te tono kia haere mai ratou a te marama o Pepuere e tu mai nei ki nga takiwa o Te Wairoa, tae mai ki Turanga nei, ka poka ki Rotorua ma Motu atu me Opotiki. Kua whakaatu a Apirana Ngata i roto i te Whare e £200 te moni a nga Maori o te Tairawhiti mo runga i nga raruraru o taua haere. Kua tae mai ano hoki te waea a te mema pakeha mo Turanga nei (Mr. W. D. Lysnar) ki te Ropu Rerewe o te Tai-rawhiti kia whakaarohia atu taua take.

Hui Tahua Hoia ki Te Hauke.

ITU te Hui o te Tahua Hoia ki Te Hauke i te 1 me te 2 me te 3 o nga ra o Oketopa. I runga i nga whakamarama a te Hekeretari ara a Kapene Piti me A. T. Ngata, panuitia ana enei motini e mau ake nei hei whakatakoto ki te aroaro o te Kaunihera o te Tahua Hoia:—

1. Kua rongu tenei Hui o nga tangata o Heretaunga i nga whakamarama a te Hekeretari mo nga kau 1133 i hokona mai nei e te Tahua Hoia. A i runga i nga whakahoki mo nga patai kua kite matou kei te marama kei te pai te whakahaere a te Kaunihera.

2. Kia ukua atu i roto i nga pukapuka a te Kaunihera nga tiaki e toru, ara ta Gage i te mea kua mate ia, ta Pierson (he tiaki whanako), me ta te Taranaki League (mo nga comforts). Hui katoa enei moni e £7/5/3. Ko etahi o nga moni me kahi e te Hekeretari.

3. Me tahuri nga Komiti ki te whakawhaiti i nga moni i whakahuatia i te Hui Aroha ka tuku atu ai ki nga ringaringa o te Komiti Kaunihera.

4. Kia tukua nga kaute kia perehitia, me te ripoata a te Auditor i nga wa katoa e pahitia ai e te Kai-tiroiro a te Kawanatanga.

5. Kia tukua e te Hekeretari he kape o enei kaute ki te Etita o "Te Kopara" kia perehitia hei maramatanga mo nga tangata i whai-whakaaro mo tenei Tahua.

6. Kia tonoa e Peneti ki te Kai-perehi o "Te Kopara" kia whakaurua ki "Te Kopara" nga ripoata e tukuna atu ana e te Hekeretari.

7. Kia tonoa ki te Kaunihera kia tukuna ma te perehi o "Te Kopara" a ratou ripoata me a ratou kaute e perehi.

8. E mihi ana tenei Hui ki te Minita mo te taha Maori, ki te Minita mo nga Whenua, ara ki te Kawanatanga, mo nga awhinatanga i te Tahua ma nga Hoia Maori; ara mo nga ture i hangaia i whai kaupapa marama ai mo taua Tahua; mo te tukunga mai hoki ma te Kaunihera o te Tahua e whakahaere a Hereheretau No. 2 Poraka hei painga mo nga Hoia Maori.

9. Kia whakaarohia e te Kaunihera kia rua tonu nga Hui Topu mo te ratou Komiti i roto i te tau, ara hei ia ono marama. Ko aua hui me hiki haere ki roto ki nga iwi e awhina mai nei i te Tahua. Me perehi nga take i oti i aua hui me nga kaute e tika ana kia panuitia.

10. I te mea kua marama nga kaute a te Kaunihera o te Tahua, kua pahitia hoki e te Kai-tiroiro a te Kawanatanga, kua marama hoki i runga i te whakaatu a Apirana Ngata i nga ture o te Kaupapa kua oti nei te perehi, e kore rawa e taea te mokete tetahi wahi o te Tahua hei whangai ki nga Hoia i tenci wa, no reira e whakaae ana tenei Hui kia unuhia nga motini i pahitia i te Hui i Waimarama i te 16 o nga ra o Akuhata 1919, i perehitia nei ki "Te Kopara" Nama 71.

11. He tuku atu tenei na nga tangata o tenei Hui i ta ratou whakamoemiti ki nga mema o te Kaunihera mo te marama me te kaha o ta ratou whakahaere i nga tikanga hei whakapiki i nga hua o te Tahua Hoia Maori.

Te Hauke, Oct. 4, 1920.

HORI TUPAEA, Tiamana.
P. PENETI, Hekeretari.

He nui te mihi o te Hui ki te pai o nga whakahaere katoa o te marae, me te kaha o te manaaki o nga tangata kainga i a ratou manuhiri. Heoi ano te mate he nui no te ua. I tupono hoki tenei Hui ki nga wa i matemate ai etahi o nga tupapaku rangatira o roto o Heretaunga, ka kore e watea etahi o nga rangatira o Tamatea ki te manaaki i ta ratou hui. Ko etahi o nga tupapaku i mate i tenei wa ko Tu Teira i Waimarama, ko Te Naeroa Pubara raua ko Otene Te Ruri i Te Pakipaki, ko Te Waimatao o Porangahau.

Mo nga Tamariki kaha te Rewharewha, me kai i te
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE, 1/9, 2/9 patara.

Te Kura o Te Raukahikatea.

KUA whakaaturia i roto i *Te Kopara* kua huri ake nei nga ingoa o nga minita i te whakanohoanga tuatahi tonu o te Kura i te tau 1883. Timata mai i te tau 1884 tac noa ki te tau 1894 i te takiwa ko Renata Wiremu te kaumatua o te Kura, koia enei ko nga tangata i akona i motuhia mo te mahi minita :—

Matenga Waaka, Herewini Nopera Paerata, Hone Piwaka, Temuera Tokoaitua, Hone Waitoa, Nikora Tautau, Eruera Kawhia, Ranapia Mokena Hape, Piripi Te Awarau, Hoeta Te Hata, Wiremu Paratene Te Waaka, Hone Teri Paerata, Hakaraia Pahewa, Rameka Haumia, Taimona Hapimana, Aperahama Tamihere Tataikoko, Hare Maibi Ruarangi, Timutimu Tawhai, Ratema Te Awckotuku, Reihana Ngatote, Katene Manahi, Tiopira Nopera Pirika Paerata, Timoti Kiriwi, Hemi Pititi Huata.

Ka kapi katoa te motu nei i tenei rarangi ingoa, ko te nuinga kua moe i te moenga roa, otira tera ano etahi kei te mahi tonu inaianei. Ko tetahi mea whakamiharo ko te tokomaha rawa o nga akonga apiti atu hoki ki nga wahine, i aua wa. Inahoki i te tau 1889 ko te kaute o nga akonga 18, apiti atu ki nga wahine ka 28 katoa ai. Koia ano tenei ko te tokomaha i te tau 1898. Tetahi whakanohoanga nui ano i te tau 1901, e 21 nga akonga 10 nga wahine.

I te tau 1889 ka tu ko Rev. Hapata Wiremu te kaiwhakaaako i raro i tona papa, a i te tokomaha o nga akonga i taua tau, ka noho etahi i te whare i hanga nei ki tera taha o Berry Street (koia nei te whare Perehi inaianei) ka noho etahi ki "Wai-ka-hua," ko etahi i te Kura tonu.

I era wa he nui nga wahine na reira i a ratou katoa te tikanga mo te whakamaoa kai. Hei a whakatepe haere, tokorua nga wahine ki te kuki i te ra kotahi. Haere ai nga akonga i nga Ratapu katoa ki te karakia haere tokorua, tokorua i nga kainga ano e haerea nei inaianei, engari e faa ana a Pouawa me Whangara i aua wa.

I te tau 1895 ka tu te Rev. Hapata Wiremu hei kaumatua mo te Kura tae noa ki te tau 1901. Ko nga akonga i raro i a ia ko ia enei:—

Turuturu Ngaki, Reweti Kohere, Ehekiera Manawanui, Iwiora Tamaparea, Mokai Kereru, Tuahangata Tamihana Pereiha, Wiremu Keretene, Poihipi Kohere, Te Ropere Tahuriorangi, Reweti Kerehoma Taukiri, Karira Arama Karaka, Paraone Turei, Makoare Tepana Taurere, Pene Hakiwai, Henare Te Wainohu.

Ko te nuinga o enei kei te mabi tonu inaianei, he ruarua nei nga mea kua mate.

I te tau 1902 ka tu ko te Rev. F. W. Chatterton hei kaumatua mo te Kura. He maha tonu nga tangata i raro i a Hapata, i noho ki raro i a Tiatitana, a i whakapangia i raro i a ia. Ara a:—

Te Ropere, a Makoare, a Kerehoma Taukiri, a Poihipi Kohere, a Te Pereiha, Karira Karaka, Paraone Turei, Pene Hakiwai, Henare W. Te Wainohu, Hori Raiti.

Tae noa ki te tau 1918 ko te Tiatitana te kaumatua o te Kura. He Kaumatua ngohengohe, humarika, kai-ngakau ki nga akonga i raro i a ia. I roto i enei tau 16 i noho ai ia i roto o Turanga, i tae te painga o ana mabi me ana whakahaere ki nga tangata katoa ahakoa rangatira rawakore ranei. Na konei ka kaingakautia ia e nga tangata katoa i mohio ki a ia, me nga akonga katoa hoki i noho ki ona waewae. Koia enei ko nga mea i akongia i raro i a ia:—

Ko Wi Paraire Rangihuna, Hetekia Heke, Peni Topi, Hoani Paerata, Hoani Wi Kaipō, Matene Keepe, Pine Tamahori, Mutu Kapa, Henare Keremeneta, Hemipiri Manaro, Tame Katene, Hone Karaka, Keina Poata, Rewi Wikiriwhi, Patihana Kokiri, Manihera Manahi, Paora Temuera, Wiremu Waaka, Tamati Te Kanapu, Ereata M. Eruini, Henare Paraone, Wiremu Tureia Puha, Tokoroa Poihipi, Metera Aomarere, Makarewete Wharehuia, Waewae Ratapahi, Waata Kopae, Nepia Hotene, Hohaia Taurau, Wi Pere Mataira.

I roto o tenei rarangi ingoa, he nui nga mea i hinga i roto i te mate uruta ka huri ake nei. Ko te nuinga o nga mea i tangohia ko nga mea e timata hou atu ana ki te mabi. Ina hoki a Nepia Hotene raua ko Waata Kopae, no te tau 1917 ka whakapangia, no te tau 1918 ka moe i te moengaroa. A Metera Aomarere no te tau 1916 ka whakapangia, i mate i te mate uruta i te tau 1918. A Tame Katene i whakapangia i te tau 1911, i hinga ano i te mate uruta i te tau 1918. A Hetekia Heke no te tau 1919 ka moe i te moengaroa, i mate aitua noaiho, i whakapangia i te tau 1908. He tangata taitamariki katoa enei, he tangata papai, kaha ki te whakahaere tikanga, otira i te timatanga tonu atu o te mabi kua tangohia, ko etahi kihai i kite i te hua o nga purapura i ruia e ratou.

Ko te tikanga ia e mutu ana a Te Rau i te tau 1918. Kua rite nga mea katoa koia ra hei tau whakamutunga mo te Kura ki konei. No konei ka whakaturia te Rev. F. W. Chatterton hei minita pakeha mo Rotorua, hei kai-whakahaere hoki mo te

rohe katoa o te Pei o Pereti ki te taha Maori. Otira i runga i te piki o te utu o nga mea katoa kihai rawa i taea kia oti te Kura o Hoani, Akarana, hei tukunga atu mo nga akonga. Na reira ka whakaritea me waiho tonu a Te Rau mo nga tau e rua, kia whai wahi ai nga kai-hanga o te Kura i Akarana ki te whakaoti i ta ratou mahi. No konei ka whakaritea ko te Rev. Alfred Nield hei kaumatua mo te Kura. He tangata matauranga tenei i puta mai i roto i nga Kura nunui o Ingarani. Kua maha rawa nga tau inaianei ona ki Niu Tirani nei. He maha nga tau ko ia te kaumatua o te Kareti o Herewini, Otepoti, Waipounamu, he kareti ako i nga pakeha e haere ana mo nga mahi minita. I muri mai i tenei ka tu ia hei Atirikona mo Meranihia, a koia nei tona turanga ka haere mai nei ia ki konei.

Na reira me mutu noaiho enei korero i konei. Ko te mea nui tenei ki a tatou kua kite tatou i te tupunga ake o Te Rau i roto i enei tau e 36 e tu ana ia i roto i te riu o Turanga. Kua kite tatou i nga hua o Te Raukabikatea hei tena wahi horapa noa te motu nei. Kati kei te mu te Hahi i tenei mu hou i runga i te whakaaro kia piki te ahua o to tatou whakapono. E te Hahi Maori, waiho tenei hei putake whakaaroaro mau inoi hoki mau. Ehara tenei i te wa e whakawa ai koe kei te he ranei kei te tika ranei tenei mu hou. Kua tau te mea, no reira homai to awbina homai hoki to inoi no roto i te takere o te ngakau.

W. N. P.

He Reta Whakaaroaro.

Ki te Etita o Te Kopara.

TENA koe. Kia nui nga pai me nga ora mo koutou, mo te hunga whakahaere i te Manu iti rawa e tangi takirikiri nei i runga i te kahikatea ki te hua kareao mo tona pohu, kia ora. Utaina atu enei kupu ruarua hei titiro ma nga hoa. Kua roa au e titiro ana, e whakaaroaro ana, no reira i tuku atu ai i enei kupu, ara kua mate te iwi Maori me tona reo rangatira na te Maori ano i patu, kua takahia ki raro kia ngaro, kua whakahaweatia te reo tuturu o nga tupuna.

I puta i a Te Tatana, mahita o Te Aute, tetahi kupu ahua poropiti nei; i ki ia "Ko te reo Maori, e kore e tae ki te rua whakatapuranga, ka kore atu ai taua reo." Heoi i whakahe nga mema o te hui o te Kotahitanga o Te Aute, i tu ki Rotorua i te tau 1905. Otira i tenei wa kua tutuki taua kupu, na te iwi Maori ano i takahi tona reo rangatira ma te Pakeha e hapai taua reo, reka ana ki te taringa, kaore oku wehi ki te whakaputa i enei kupu, ara na te ao hou i tukino, i whakahawea enei, te maoritanga me te reo Maori—

(1). He Maori ano koe ka tono i roto i te Kooti kia whakapakehatia koe.

(2). Nou tonu to whenua no te take Maori, ka huribia e koe hei whenua pakeha.

(3). He Maori katoa koutou, ka whakarerea e koutou te reo Maori, ka korero koutou i nga ra katoa he reo pakeha anake.

(4). Ko etahi tangata kaore e pai kia korero Maori ana tamariki.

He tika tonu kia akona te reo pakeha kia mohio ko te huarahi tera ki te matauranga, otira kaua e whakarerea te reo Maori. Ki taku whakaaro he mate wbanui tenei kia whakaarohia i tenei wa ano. Heoi.

Na PARATENE NGATA.

Waiomatatini.

Ki te Etita o Te Koparu.

TENA koe, ma te Atua koe e tiaki. Kei te nui te mihi mo te kaha o to manu ki te whakawaha i nga tikanga nunui ki nga marae maha. Koia ahau ka inoi atu kia tukua atu e koe aku kupu mo te ahua o tatou hoa o Henare Wepiha Te Wainohu.

E nga iwi e rua o nga motu e rua, tena koutou. Tenei a Meiha Henare Te Wainohu kua hinga i waenganui o ona iwi o Ngatikahungunu o Ngatipahauwera. He nui te pouri me te mamae ona hapu i te wa i hinga ai tenei tangata rongonui, ehara ia i te mea ko te taha Maori anake i mamae mona, engari me te taha pakeha ano hoki, tae atu ki nga meina me nga minita o te Paremata o Niu Tireni. I tangihia nuitia ai tenei tangata na runga i tana tukunga i a ia hei matua mo te Hokowhitu-a-Tu i roto i te pakanga nui whakaharahara o te ao. I honoa mai ia i roto i te mura o te ahi, ratou ko nga morehu o ana tamariki i ngaro atu ki roto i te pakanga, otiia i whakatinanatia ano e ia te ahua o ana tamariki ngaro, i waenganui o te mano tangata i te Anzac Day i Rotorua. I nui hoki nga mihi a nga iwi ki a ia i taua ra o te Piriniha. I karangatia ia e nga iwi rangatira ki o ratou teneti ia ahiahi, ko ahau ano tona hoa haere.

E nga iwi kua hinga a Meiha Henare Te Wainohu, tetahi o nga marohirohi i aranga ai to tatou ingoa to te Maori i roto i tenei pakanga, ko ia i tau ai te kapua pouri ki runga i ona iwi o te Tairawhiti.

No Oketopa 1, 1920 i mate ai Meiha Henare Te Wainohu ki Te Wairoa; no te 4 o nga ra ka mauria mai ia ki Mohaka, i nehua ia i te 5 o nga ra ki Mohaka.

I ara he pakanga i waenganui i a Ngatikahungunu raua ko Ngatipahauwera mo te tinana o tenei tangata. I mea o

Ngatikahungunu kia waiho i Te Wairoa tapuke ai te tinana, notemea ko Te Wairoa te kainga e haeretia ana e te tokomaha o te tangata; tuarua ko te waahi māmā tera, mo nga aroha e haramai ana; tuatoru ma ratou e whakatu he kohatu whakamaharatanga ki Te Wairoa kia kitea ai e te tokomaha o te Maori me te pakeha, otiia kibai i whakaaetia e Ngatipahauwera. I penoi te ahua mo tenei tangata, he nui rawa no te aroha o ona hapu ki a ia.

I whanau tenei tangata ki Mohaka i a Oketopa 12, 1882. I whakaminitatia ia i te tau 1904, i whakanohoa hoki ia ki Te Wairoa i taua tau ano.

I te tau 1915 ka haere nei ia hei matua mo nga tamariki ki roto i te pakanga. I te tau 1919 ka hoki mai ratou ko nga morehu o ana tamariki. I uru ia me ona tamariki ki te tihorenga o te kohatu o Wi Pere, i te taone o Khipane.

He mokopuna ia na Hoone Te Wainohu, minita tuatahi o Mohaka, tuku iho nei ki a ia he minita ano. He tangata pai a Henare tona whakatipu, he tau ia ki roto i nga kahu hoia, he neke atu ia tonu tau ki roto i nga kahu hoia a te Atua. Ehara itemea he ataahua ia mo te taha o waho anake engari he tino tangata whakaaro nui ia, he tau ki te korero, ki te kauwhau hoki i roto i nga karakiatanga.

I tino pani ona iwi i te matenga o tenei tangata, ka watea tona tunga i nga marae, ka watea hoki i te tunga minita. E tika ana hoki te kupu a ona iwi, e kore rawa e ara ake tetahi tangata e rite kia Henare te pai o ana whakahaere i roto i ona iwi.

I mate taitamariki noaibo tenei tangata, otira ahakoa pe-whea te ahua o te tangata, tona kororia, tona nui, he mea poto noa te karanga a te mate, kua ngaro.

E nga iwi Maori, pakeha i runga i o koutou marae, i roto i o koutou taone, e tangi mai nei kia Henare Te Wainohu, te hoa pono o te pakeha, o te Maori, o te Kingi me tona emepaea, kua haere ki tona okiokinga.

Tenei a koutou mihi kua tae mai ki a ia, a nga rangatira, a nga mema, a nga minita o te Paremata. I panuitia ki nga hapu o Ngatikahungunu i eke ki runga ki tona aitua.

HEMI P. HUATA.

[Tae mai ki tenei wa, heoi ano nga korero mo Henare ko nga korero o tona orange i Niu Tireni nei. He mea pai rawa mehemea e whakaatu ana tetahi o nga hoa maha i haere tāhi me ia i Karipori, i Hewia, i Paranihi, i ana mahi nunui, papai, toa, i mahi ai i era marae huhua. E rongu ana te taringa i tona toa ki te haere i roto i nga kokiri; ki te amo mai i nga taotu i roto i te mura o te ahi ki te wahi i te ora; ki te pikau mai i nga tangata kua mate ke ki tetahi wahi tika hei tapuke-nga mo ratou. E kore oti tetahi o ona hoa e whakaatu i nga mahi nunui a tenei tangata i te marae o te pakanga, a ka

tukua ranei e ratou nga mahi pai a tenei tangata nui marohirohi kia heke ki te Po? Kei hea a Te Rangihiroa?]

Te Rau Kareti.

Ko te 20 o nga ra o Noema nei, ka hokihoki nga tangata o te Kura ki o ratou kainga mo tenei tau. A te Ratapu te 14 o nga ra (te 24 o nga Ratapu i muri iho o te Tokotoru) te karakia nui ki te whare-karakia o Manutuke. Koia nei te karakia whakamutunga a nga tangata o te Kura ki roto o Turanga, a tera tau ka timata te Kura i te Kareti o Hoani, Akarana.

Ropu Paipera.

He ruarua nei pea o taua o te iwi Maori kei te mohio ki te nui o ta taua nama ki te Ropu Paipera e karangatia nei ko te British & Foreign Bible Society. Koia nei te Ropu nana i homai te Paipera ki a taua i roto tonu i te reo Maori. Koia nei ano te Ropu kei te hoatu i te Paipera ki nga iwi katoa ki nga reo katoa o te ao. Ko nga Paipera i perehitia e tenei Ropu a i tohaina haeretia ki Inia, kotahi miriona i te tau ka huri ake nei, ki Haina e 3,274,000 i taua wa ano. He whakatu noa iho tenei i te nui o nga mahi a tenei Ropu. Kati ko nga reo katoa kua taea e tenei Ropu te perehi he Paipera tae mai ki tenei ra, e 728.

He nui ano nga mea kei te mahara ki a Rev. F. H. Spencer ara ki a Te Peneha, koia nei te Hekeretari o tenei Ropu mai ano i te tau 1898. Kati kua tae ia inaianei ki te korouatanga o te tangata i roto i tenei mahi nui me era atu mahi nunui ana i waenganui o te iwi Maori. Ko te Hekeretari hou ko te Rev. A. T. Thompson, M.A., B.D. Na reira, e te iwi, awhinatia tenei Ropu.

HE KAI MA TE KOPARA.

TE INGAA.	TE KAINGA.	UTU.	TE WA E MUTU AI.
Oketopa.			
Turu Ryland	Box 19, Tokomaru Bay	5/-	Hanuere 1920
Era Titi	Manutuke	10/-	Tihema 1920
Rina Te Apatu	Tapairu, Waipawa (? Waitomo)	10/-	Oketopa 1922
Mrs. R. Ngatote	Mangonui	10/-	Tihema 1920
Ririmu Wiki	Mairangi, Chatham Is.	10/-	Oketopa 1922
Matenga Taibuka	Wacengaahika	5/-	Hepetema 1921
Riwai Karoa	Rangitukia	5/-	Hurue 1921
Kereni Turei	Rangitukia	5/-	Hanuere 1920
Hoani Taare	Rangitukia	5/-	Mai 1920
Reihana Moari	Kahukura	5/-	Hanuere 1922
Hori Te Mataranui	Waitabanni, Taupo	15/-	Hanuere 1922
Daniel Campbell	Waitemarama	5/-	Maehe 1920.